

Pečet:

otisk tvrdého razidla opáreného vyrytým či vyraženým obrazem, znakem či nápisem, jednoznačně charakterizujícím svého majitele, ať už osobou fyzickou nebo právnickou, ve hmotě, která je schopna tento obraz, znak či nápis přijmout a uchovat.

Funkce pečetí

- **uzavírací:** pečeť uzavírala a fyzicky chránila dokument. Pro prvotní otevření dokumentu bylo potřeba pečeť zlomit či jinak poškodit. Při aplikaci pečeti hovoříme o zapečetění.
- **ověřovací:** pečeť svou přítomností slouží jako prostředek prokazující pravost příslušného dokumentu a jako prvek proti jeho zfalšování. V souvislosti s tím hovoříme o zpečetění.
- **pověřovací:** pečeť sloužila jako doklad pověření osoby, jež se jí prokazovala.

Vnější a vnitřní znaky pečetí: pečeti měly v průběhu času mnoho podob, jež se odvíjela od řady faktorů: místní zvyky (ba i daná pravidla), osoba pečetitele, klimatické podmínky, dostupnost materiálu, dobová praxe, technologické možnosti atd.

I. **Pečetní látka** je látka, do níž je otištěn pečetní typář. Existuje poměrně velké množství látek, jež pro pečetění v různých dobách a prostředích používalo, lze je však v zásadě rozdělit a) **kovové** a b) **nekovové** pečetní látky.

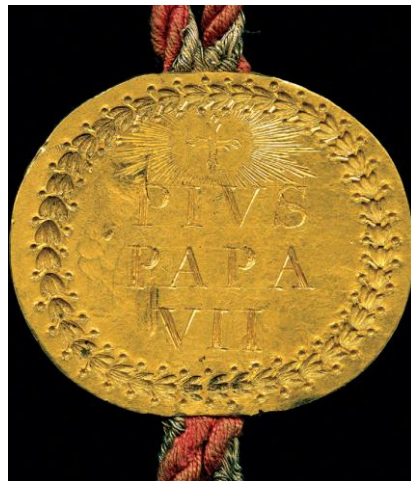
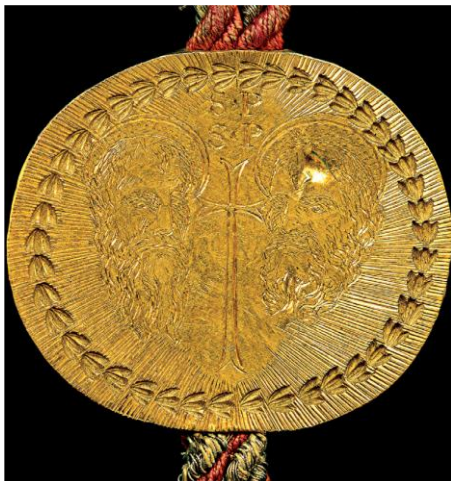
a) **Kovové pečeti** se nazývají **buly** a byly vyhotovovány ze **zlata** (obvykle jen tenké zlaté plíšky, buď duté, nebo vyplněné voskem či jinou látkou, známe však i zlaté buly zhotovené z kusu zlata), z **olova** (typické pro papežské buly), případně ze stříbra. Nejstarší zlaté buly jsou známy od byzantských císařů, od kterých je převzali západní panovníci a vládci: římsí králové a císařové, králové Francie, Anglie, Španělska, Dánska, Sicílie, či benátská dóžata a další. Ve střední a východní Evropě pečtili zlatými bulami uherští králové a ruská knížata; čeští králové pečtili zlatými bulami jako římsí králové (císařové), výjimku tvoří jen Přemysl Otakar I., jenž použil zlaté buly jen jako český král

Typická podoba olovené papežské buly, zde bula Inocence IV.

Zlaté buly českých panovníků: vlevo Přemysla Otakara I., jenž byl jediným českým králem, jenž zlaté buly používal a nebyl zároveň králem či císařem římským. V originále se dochovaly dvě, o dalších víme ze zmínek v pramenech. Vpravo zlatá bula českého krále a římského císaře Zikmunda Lucemburského.

Zlatá bula papeže Pia VII. přivěšená na jeho listině z roku 1805 pro arcivévodu Rudolfa Jana, vyhotovená z kusu zlata

b) Nekovové pečeti mohou být zhotoveny z řady různých materiálů. K nejběžnějším patří:

Vosk, jenž je typický i pro naše domácí pečeti. V období vrcholného středověku se u nás setkáme nejčastěji s pečetěmi vyhotovenými z vosku, který není nijak obarven (přirozené barvy). Nebylo ovšem neobvyklé přírodní vosk barvit, přičemž se v některých prostředích mohla prosadit i hierarchie barvy pečeti: červená, zelená, černá. Tuto hierarchii však nelze zobecňovat, platí spíše u nás pro dobu raného novověku (např. královská města mívala právo pečetit do červeného vosku, poddanská do zeleného), ve středověku se postavení pečetile odráželo spíše ve velikosti pečeti.

Od 17. století se běžně používá speciálně upravený včelí vosk – **španělský pečetní lak**, do které se přidávaly příměsi silic a olejů. Díky nim je španělský lak tvrdší a odolnější.

Specifickým způsobem pečetění je tzv. **pečetění slepé**, kdy se pečeť otiskne přímo do psací látky – na papír.

II. Tvar pečeti: v zásadě záleželo na libovůli objednatele pečeti, jaký tvar svého ověřovacího prostředku zvolil, nicméně v určitých dobách se v různých okruzích či sociálních skupinách mohl vytvořit úzus či tradice ve výběru tvarů pečeti. Ten mohl záviset na různých okolnostech, ať už se jednalo o praktické řešení související s pečetním motivem, nebo mohl mít tvar pečeti hlubší symbolický i ideový význam. Jednoznačně nejběžnějším tvarem vůbec je **okrouhlá (kulatá) pečeť**, kterou užívaly různé osoby či instituce všech společenských vrstev.

Okrouhlá pečeť českého krále Václava I., v níž je vyobrazen panovník sedící na trůnu

Okrouhlá pečeť s rytířem na koni patřila Jindřichovi z Rožmberka, jednomu z nejmocnějších šlechticů 13. století.

Další okrouhlá pečeť náležící šlechtici, nyní však již pouze s úplným erbem – štítem, helmou a klenotem. Dle znamení na štítu – tzv. střelovému kříži – příslušel majitel pečeti do rodu pánů ze Švábenic. Konkrétně jde o Vítka ze Švábenic a z Heřmanic

II. Tvar pečeti: kromě panovníků a šlechty užívaly okrouhlých pečetí i další skupiny pečetitelů – města, církevní instituce (kapituly, kláštery), ale i někteří duchovní či další osoby a instituce.

Okrouhlá pečeť města: Most

Okrouhlá pečeť kapituly: olomoucká kapitula

Okrouhlá pečeť kláštera: špitál sv. Ducha v Chebu

II. Tvar pečeti: špičatě oválná (zašpičatěle oválná) pečeť je typická pro osoby duchovního stavu; velkého rozšíření nabyla po IV. lateránském koncilu v roce 1215, kdy tento tvar (mandorla) vnímali čelní představitelé církve – arcibiskupové, biskupové, opati – jako symbol své emancipace vůči světské moci. Podlouhlý tvar pečeti je velmi vhodný pro vyobrazení stojící či sedící postavy. Kromě duchovních však tento tvar volily i ženy, výjimkou ovšem nejsou ani další sociální skupiny (ojediněle např. města).

Špičatě oválná pečeť pražského biskupa Ondřeje, jenž se zúčastnil IV. lateránského koncilu a začal jako první pražský biskup používat tento tvar; zahájil tím dlouhou tradici v podobě pečeti pražských biskupů

Špičatě oválné pečeti volily kromě biskupů běžně i jiní duchovní nejrůznějšího stavu a svěcení. Zde např. probošt svatovítské kapituly Oldřich

I opati některých klášterů volili spíše pečeti špičatě oválného tvaru. Pečeť ze zeleného vosku náležela opatu kláštera v Louce (u Znojma)

Ačkoliv byly oválně špičaté pečeti doménou zejména osob duchovního stavu, nebyly jim „vyhrazeny“. Oválně špičatou pečeť používala např. i česká královna Konstancie, choť Přemysla Otakara I.

II. Tvar pečeti: štítovitý (pečeť ve tvaru štítu) se velmi dobře hodí pro vyobrazení rodového znamení – erbu či znaku, proto tento tvar volily často příslušníci šlechty. Městské pečeti ve tvaru štítu ovšem nejsou výjimkou.

Jedna z našich nejstarších dochovaných šlechtických pečeti má tvar normanského štítu a patří Vítkovi z Prčic, předka rodu Rožmberků. Je na ní ovšem ještě znázorněna stojící postava rytíře se štítem nesoucí znamení pětilisté růže. Později se pečeti ve tvaru štítu obvykle omezily pouze na vlastní znak šlechtice

Jedna z typických podob šlechtické pečeti ve 13. a 14. století, jejíž pečetní pole ve tvaru gotického štítu nese rodové znamení – v tomto případě znamení pětilisté růže; pečeť patří Vokovi z Rožmberka

II. **Tvar pečeti:** pečeti však mohly nabývat i dalších rozmanitých tvarů, jež jsou však již méně časté.

Víceboké pečeti představují ve středověku spíše méně častý tvar pečeti, přesto se s nimi můžeme u nás od 13. stol. setkat. Běžnější jsou až od 16. století, typické jsou např. pro menší osobní pečeti – sekrety a signety

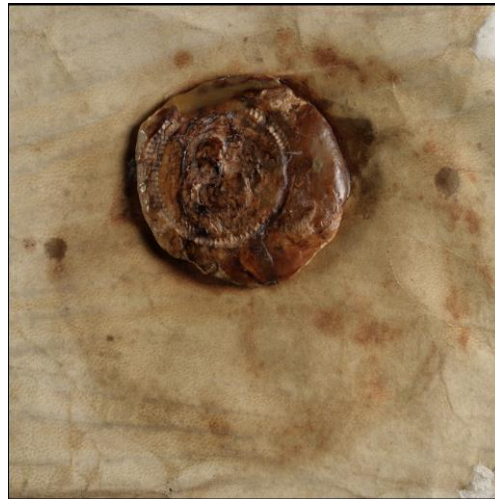

Oválný tvar pečeti byl již ve středověku běžný pro sekretní pečeti

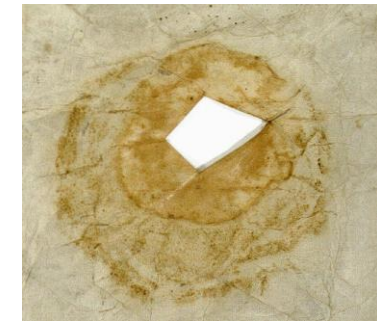
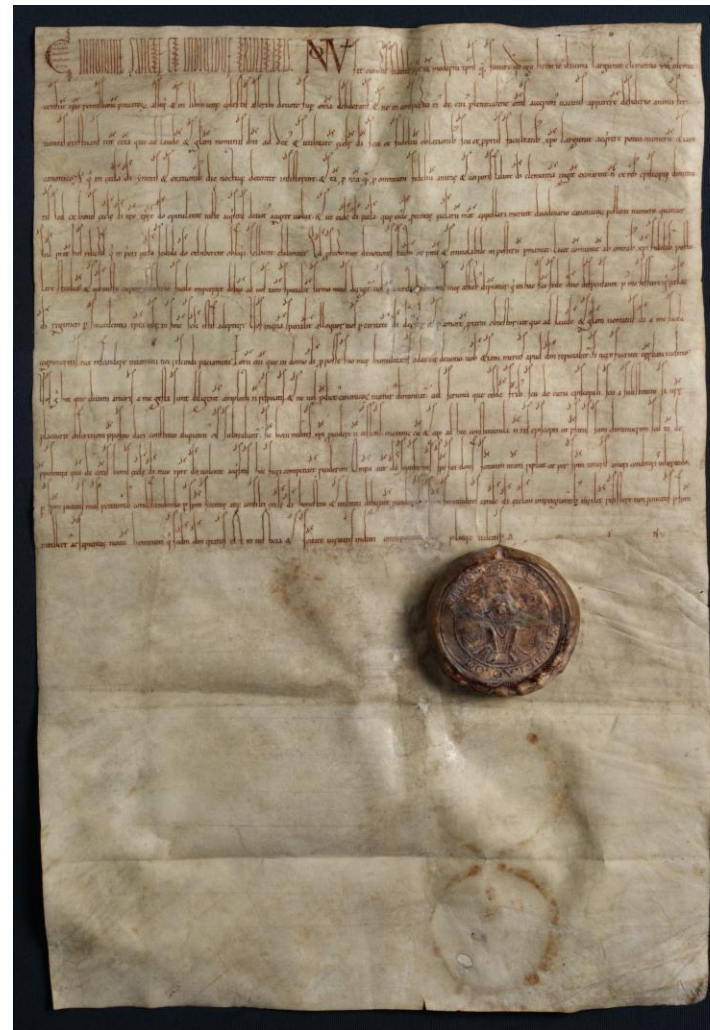
III. **Přípojení pečeti k listině:** ve sfragistice se v zásadě rozlišují tři typy připevnění pečeti k písemnosti: a) přitištění, b) přivěšení, c) zavěšení.

a) přitištění patří k nejstarším způsobům připevnění pečeti k písemnosti, které bylo ve vrcholném a pozdním středověku z velké části nahrazeno přivěšením či zavěšením. V raném novověku se vrací ve větší míře přitištěné pečeti, což je dáno změnou psací látky (papír) i změnou velikosti pečeti. U některých typů listin však přivěšení pečeti zůstává (majestáty).

Způsob přitištění pečeti k listinám v raném středověku zpravidla spočíval v tom, že se do pergamenu vyřízl otvor, skrz který se spojil vosk nanesený na dokument z obou stran; na přední stranu se poté otiskl pečetní typář, na zdaní stranu se případně připojila sekretní pečeť či druhá část mincovní pečeti

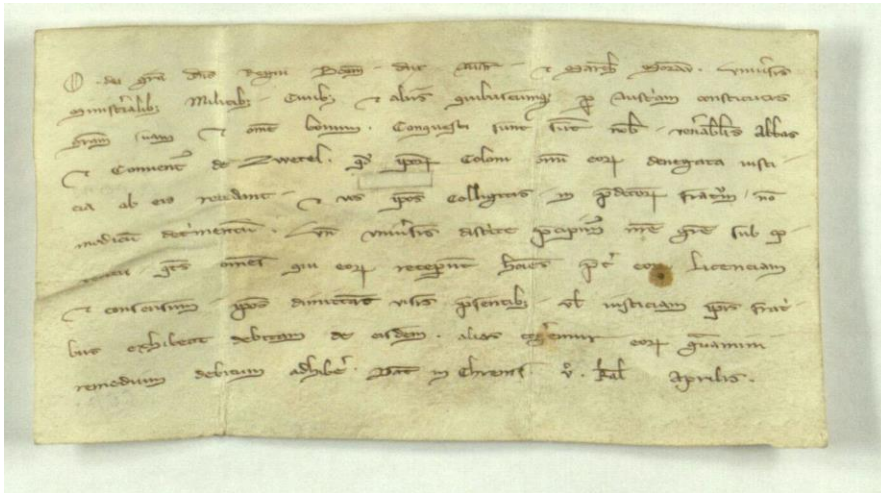
Listina olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka z r. 1141 (ZAO-O, MCO), ke které je přitištěná Zdikova pečeť; na averzu jeho „hlavní“ pontifikální pečeť, na reverzu jeho sekret

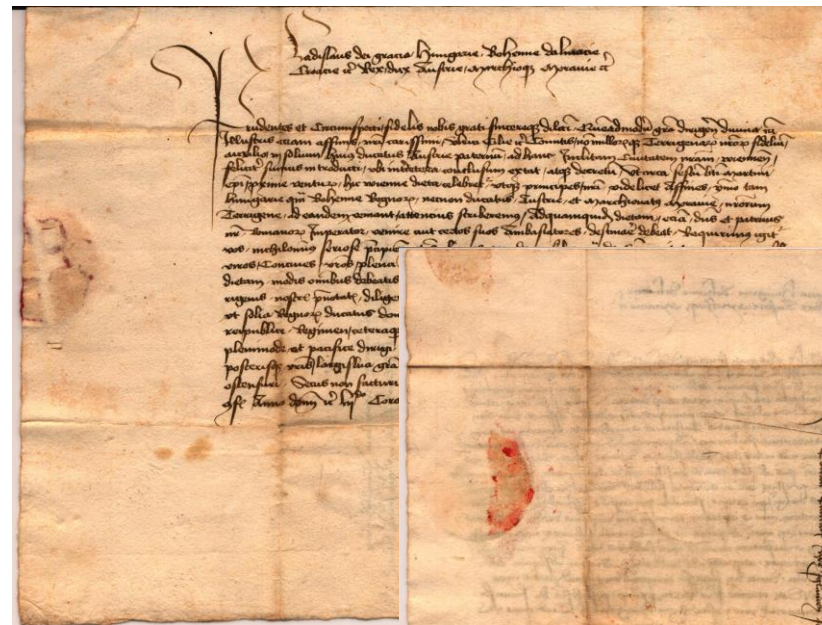
Pečeť, která byla původně přitištěná k listině římského krále Oty II. pro klášter Hersfeld z roku 968 (StA Marburg, Ukr. Nr. 2285) odpadla a lze vidět otvor, který byl do pergamenu před zpečetěním vyřezán

III. Připojení pečeti k listině:

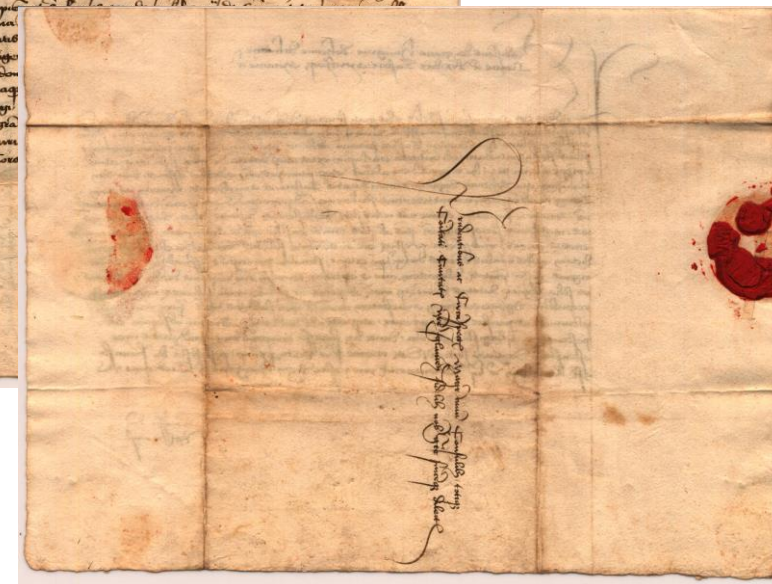
a) **přitištění:** ačkoliv ve vrcholném a pozdním středověku byl nejčastější způsob připojení pečeti k dokumentu přivěšení, určité typy písemností mohly být opatřeny pečeti přitištěnou.

Typicky se jednalo o tzv. mandáty, tedy písemnosti, ve kterých vydavatel uděluje nějaký příkaz. Pečeti v těchto písemnostech mohou být již od 13. století přitištěny na zadní straně písemnosti. Běžnější jsou ovšem až ve století následujícím.

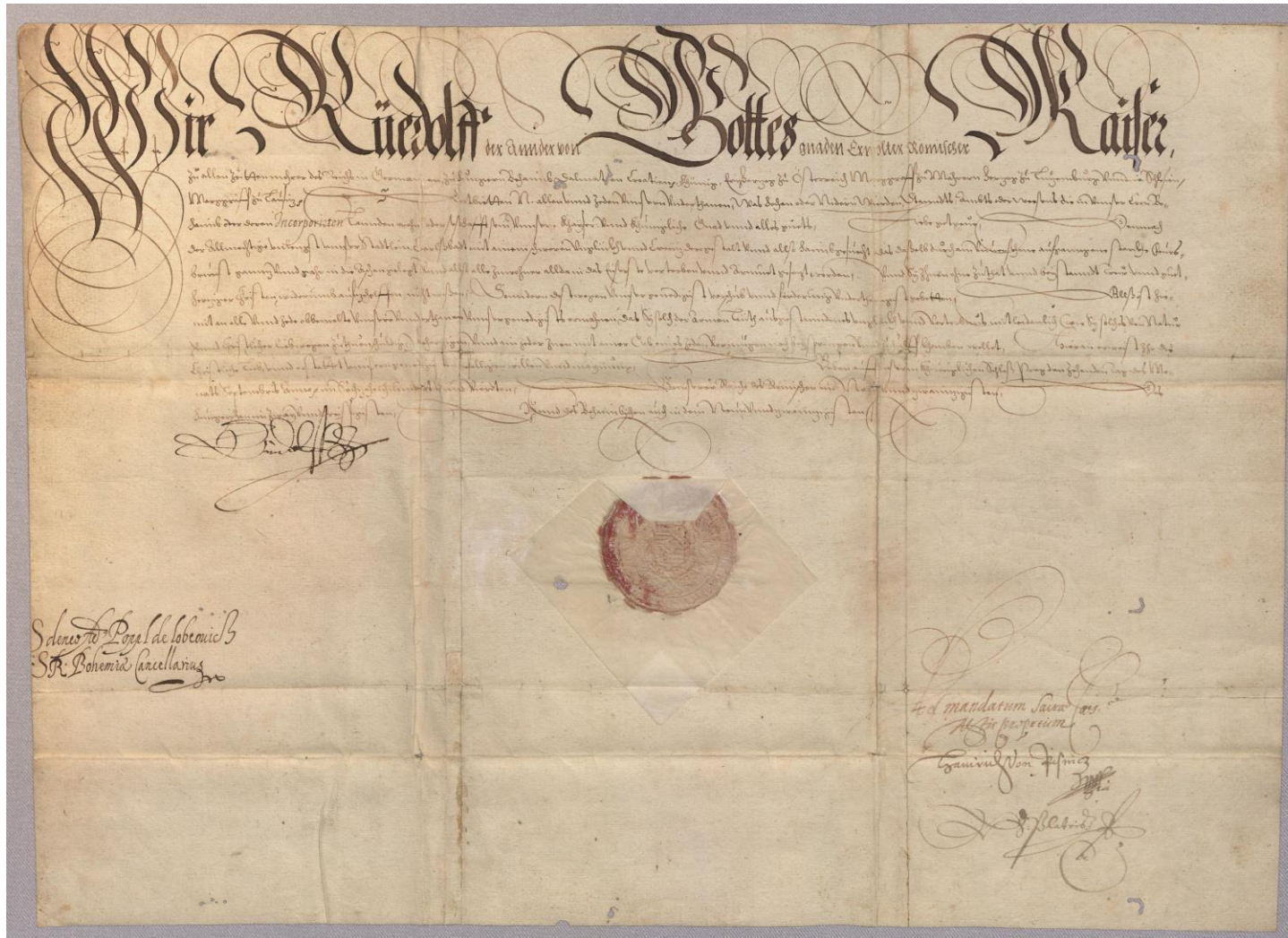

Od 15. století se příkazy běžně udělovaly písemnostmi, jež nazýváme missivy. Ty se obvykle expedovaly uzavřené, přitištěná pečeť u nich měla tedy i funkci uzavírací

III. Připojení pečeti k listině

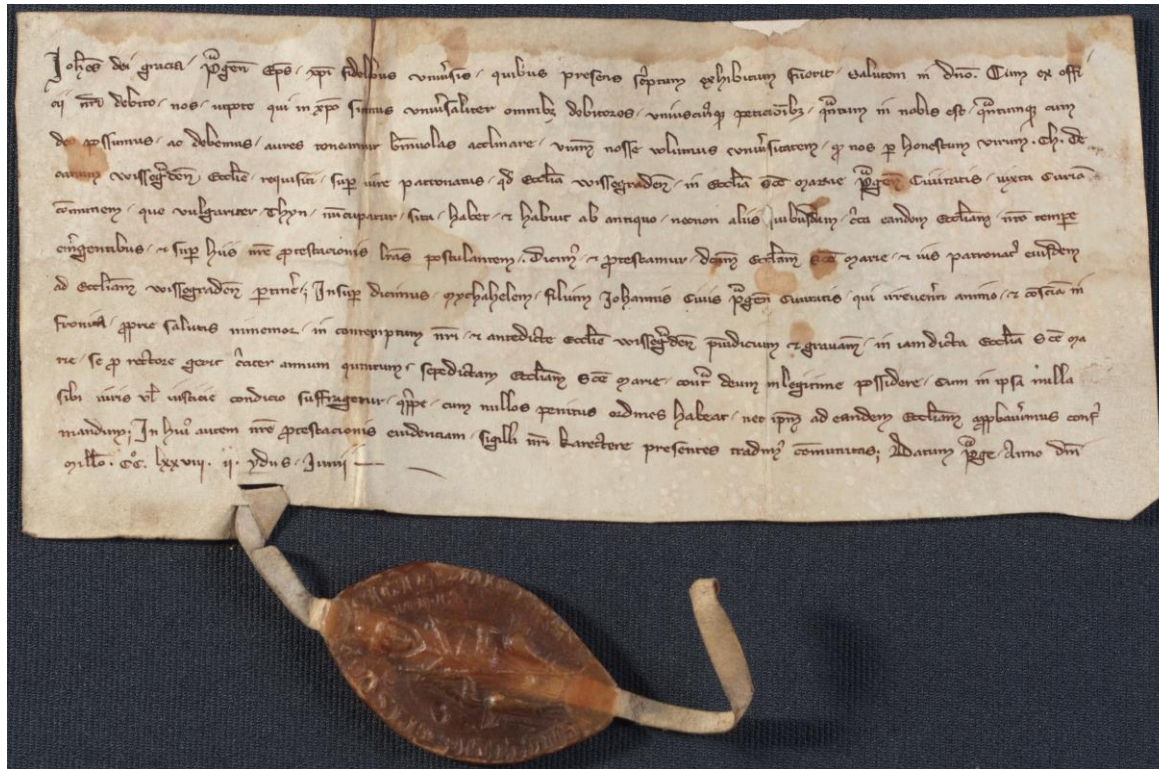
a) **přitištění:** v pozdním středověku a v raném novověku se nicméně vrátil do běžnější praxe nechávat přitisknout pečeť na přední stranu dokumentu. Tento způsob připojení pečeti je v našem prostředí typický např. pro panovnické patenty.

Patent Rudolfa II. s přitištěnou pečetí pod textem

III. Připojení pečeti k listině

b) zavěšení pečeti znamená, že se spodní okraj pergamentu nastříhl a na takto vzniklý pergamenový proužek se připojila pečeť.

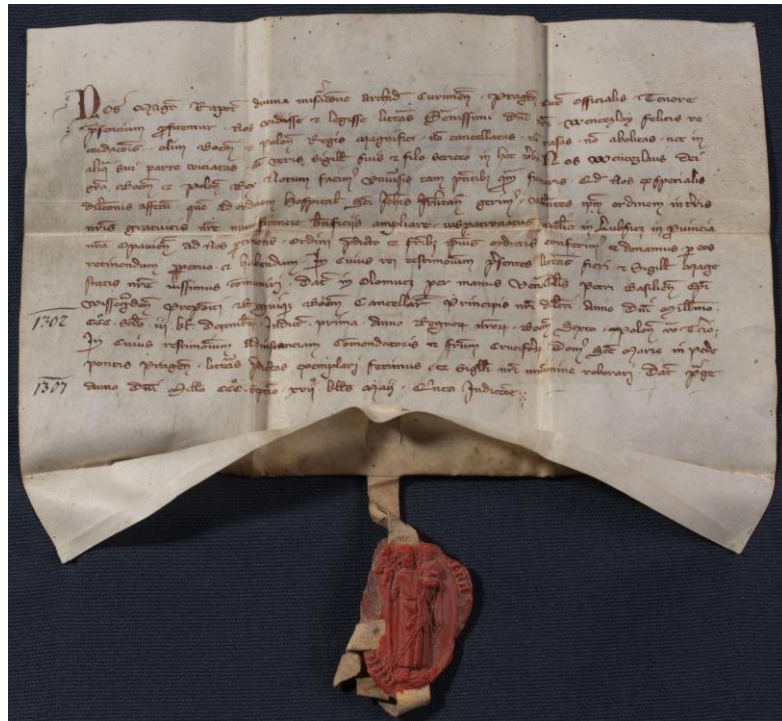
Pečeť zavěšená na listině pražského biskupa Jana III.

Někdy se můžeme setkat i se zavěšením většího počtu pečetí na jeden pergamen

III. Připojení pečeti k listině

c) **přivěšení:** spodní okraj pergamenu se obvykle ohne směrem vzhůru, čímž vznikne tzv. *plika*, která slouží ke zpevnění spodní části dokumentu. Do takto vzniklé pliky se vytvoří otvory, skrz které se provlékne závěs, na který je poté připojena pečeť. Existuje pak celá řada materiálů závěsů. K těm nejběžnějším patří pergamenové proužky, hedvábné nitě, konopné provázky, stuhy. V některých prostředích se vytvořil poměrně stabilní úzus v použití materiálů či barev závěsů (nití) pro určité typy písemností.

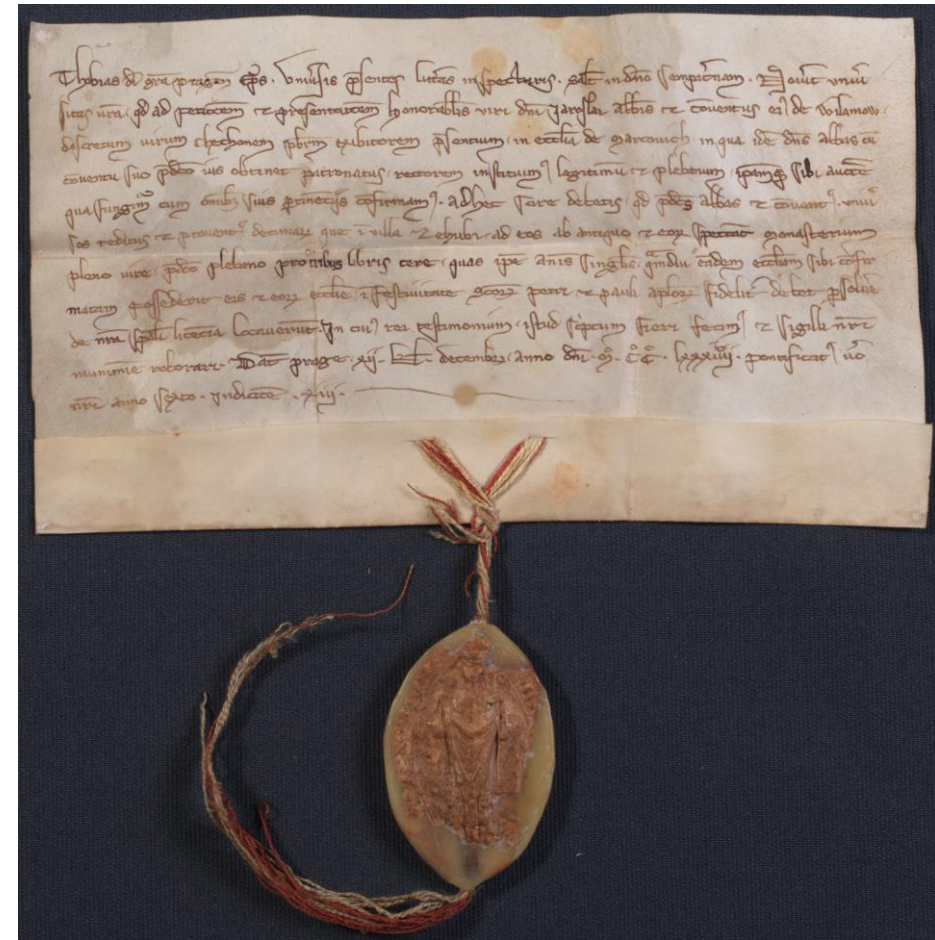
Pečeť mistra Rapoty, biskupského oficiála, přivěšená na plice na pergamenovém proužku; pečeť je poničená a lze tak vidět, jakým způsobem byla na pergamenový proužek připevněna

III. Připojení pečeti k listině

c) přivěšená pečeť: nejobvyklejším materiálem závěsů u nás byly pergamenové proužky a hedvábné nitě.

pečeť pražského biskupa Řehoře přivěšená na plice na **pergamenovém proužku**.

pečeť pražského biskupa Tobiáše přivěšená **červeno-běžových hedvábných nitích**

III. Připojení pečeti k listině

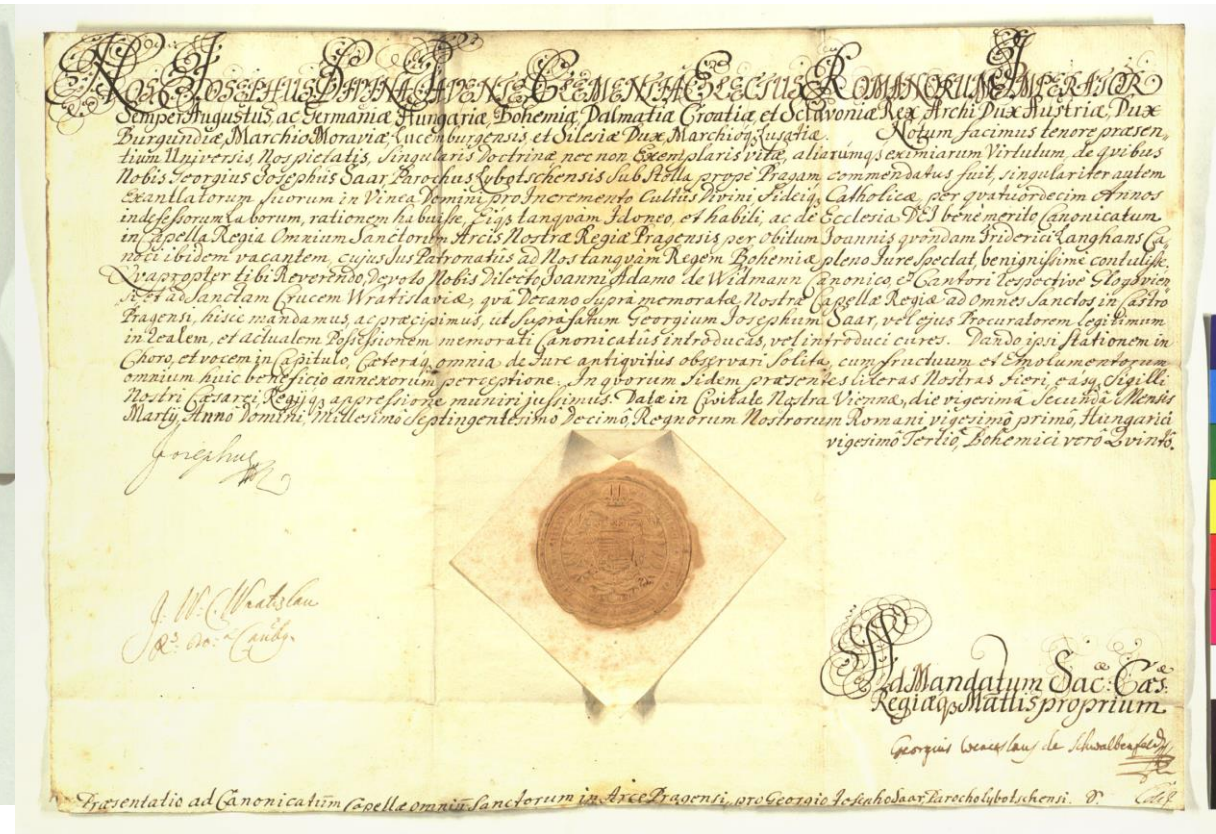
c) přivěšená pečeť: ukázky různých způsobů připevnění hedvábných nití k plice

IV. Ochrana pečeti. Ačkoliv je pečtní vosk poměrně trvanlivou látkou, v průběhu doby se používaly různé způsoby ochrany těchto důležitých ověřovacích prostředků. Ve 14. století bylo u nás již vcelku časté pečetení s pomocí tzv. **pečetní misky**. Ta byla zhotovena ze silné vrstvy nebarveného vosku, do níž se následně vлил obvykle obarvený pečtní vosk a do něj se obtiskl typář. Později se namísto těchto pečetních misek začaly používat různá **kovová či dřevěná pouzdra**. Pokud byla pečeť přitištěná, často byla chráněna tzv. **papírovým krytem (clonou)**. Jednalo se obvykle o čtvercový kus papíru, kterým se překryl rozehrátý vosk a přes který se poté přitiskl pečtní typář.

Pečetní miska chránící pečeť Ludvíka Jagellonského

Pečeť na patentu Josefa I. je přitištěna pod papírovým krytem

IV. Ochrana pečeti.

Pečeť Marie Terezie chráněná dřevěným pouzdem

